

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 15.05.2022
Kabul Tarihi / Date Accepted : 25.06.2022
Yayın Tarihi / Date Published : 30.06.2022
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Bahar / Spring

Haber Söyleminde İdeolojik Etki: İntihar Haberleri Örneği

Arzu KALAFAT ÇAT* Olgun KÜÇÜK** Mevlüt Can KOÇAK***

Anahtar Kelimeler:

Haber,
Söylem,
İdeoloji,
Medya.

ÖZ

İletişim teknolojilerinin gelişimi ve kitle iletişim araç ve ortamlarının yaygın kullanımı medyanın dördüncü kuvvet olarak tanımlanmasını beraberinde getirmiştir. Çoğulcu demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan medyanın, kitleleri bilgilendirme, haberdar etme, eğitme, kamuoyu oluşturma gibi oldukça önemli işlevleri bulunmaktadır. Ancak medyanın ticarileşmesi, tekelleşmesi ve egemen yapının parçası haline gelmesi medyanın ideolojik mücadele alanına çekilmesi sorununu doğurmuştur. Medyanın sahiplik yapısı haber üretim süreçlerinde etkili olarak medya içeriklerinin ideolojik manipülasyon aracı olarak kullanılmasında, bir diğer ifade ile medyanın kapitalist egemen sistemin aracı haline dönüşmesi sorunsalını beraberinde getirmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden olan söylem analizi tekniğinin kullanıldığı bu çalışmada, örnekleme dahil edilen dört gazetenin (Sözcü, Yeni Akit, Sabah, Cumhuriyet) 5 Kasım 2019 tarihinde İstanbul'un Fatih ilçesinde dört yetişkin kardeşin siyanür içerek intihar etmeleri sonucu yapmış oldukları haberlerdeki ideolojik söylemler incelenmiştir. Çalışma kapsamında yapılan analiz sonucunda örnekleme yer alan gazetelerin söz konusu intihar olayına ilişkin haberlerinde gazeteciliğin temel etik kodlarından olan nesnellik ilkesini ihlal ettikleri, haber metinlerinde sıklıkla ideolojik söylemlere yer verdikleri görülmüştür.

Ideological Impact in News Discourse: The Case Of Suicide News

Keywords:

News,
Discourse,
Ideology,
Media.

ABSTRACT

The development of communication technologies and the widespread use of mass media and media have brought about the definition of the media as the fourth force. The media, which contributes to the development of pluralist democracy, has very important functions such as informing, educating and forming public opinion. However, the commercialization and monopolization of the media and its becoming a part of the dominant structure have created the problem of media's being drawn into the field of ideological struggle. The ownership structure of the media has led to the effective use of media contents as a tool of ideological manipulation in the news production processes, in other words, the transformation of the media into a tool of the capitalist dominant system. In this study, in which the discourse analysis technique, which is one of the qualitative research methods, was used, the ideological discourses in the news of four adult siblings (Sözcü, Yeni Akit, Sabah, Cumhuriyet) who were included in the sample, as a result of the suicide of four adult siblings in Fatih district of Istanbul on 5 November 2019, were examined. As a result of the analysis made within the scope of the study, it was seen that the newspapers in the sample violated the principle of objectivity, which is one of the basic ethical codes of journalism, in their news about the suicide incident in question, and they often included ideological discourses in their news texts.

* Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi, arzukalafatcat@karabuk.edu.tr. Orcid: 0000-0003-12960-0790

** Öğr. Gör. Karabük Üniversitesi, Şefik Yılmaz Dizdar MYO, Radyo ve Televizyon Programcılığı, olgunkucuk@karabuk.edu.tr. Orcid:0000-0002-9471-3540

*** Dr. Öğr. Üyesi. Karabük Üniversitesi, Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi, mevlutcankokak@karabuk.edu.tr Orcid:0000-0002-9496-054

Giriş

İdeolojinin belirlenmiş ve kabul edilmiş tek bir tanımı bulunmamaktadır. Bu yargı onun birbirinden ayrı disiplinlerce farklı biçimde görülüp algılandığını da ortaya koymaktadır. İdeoloji kavramı içinde birbirinden farklı örüntüler yer alması sebebiyle her bir örüntü ile farklı anlamlar oluşturulabilirdir. Bir yönü ile ideoloji toplumsal yaşam içindeki değer yargılarının, göstergelerin ve anlamların süreci olarak tanımlarken başka bir yönüyle de toplum içinde varlığını kabul ettirmiş bir grubun/sınıfın düşünce sistematiği olarak tanımlanabilir. Başka bir durumda ideoloji hâkim siyasal yapının iktidarını meşrulaştırmak için kullandığı argümanlar olarak açıklanabilir. Diğer yandan ideoloji yaşamı anlamlandırma sürecini oluşturan düşünceler bütünü olarak ortaya çıkabilir (Eagleton, 2015, 17-18). Her durumda ideoloji toplumsal düzenin oluşmasında işe yarayan düşünceler dizgesi olarak düşünülebilir. Düzen çoğunlukla iktidar gücünü elinde tutanlara hizmet etmekle birlikte ideoloji ile iktidar düşünceleri tabana yayılmaya çalışılır. Amaçlanan, kurulu düzenin devamlılığını sağlanmasıdır.

İdeoloji ile ilgili bu kadar çok tanım yapılmış olması bu kavramı sosyal bilimlerde kaygan bir zemin üzerine çekmektedir. Tanım olarak her yana çekilmesi bu özelliğini ifade etmektedir. Bu kavram yoluyla bireyin temel fikirleri, yaklaşımları ele alındığından üzerinde tartışma yaşanması olağan karşılanmalıdır. Toplumu etkileyen düşünceler sayıca çok ve değişikliğe uygun olduğu için bulanık bir alan oluşmasına ön ayak olabilmektedir. İdeolojinin tanımı noktasında bu denli farklılıklar bulunması da bu kavramın muğlak olmasına bağlanmaktadır (McClellan, 2005, 1-2). Kavram olarak ideolojinin muğlak olarak belirmesi Avrupa dillerine girdikten sonra geçirmiş olduğu dolambaçlı serüvenle ilintilidir. İdeolojinin bu denli bir anlam bolluğu içeriyor olması bu tarihsel yolculuğun sonucu olarak düşünülebilir. Bununla birlikte ideoloji kavramının anlamındaki bu bulanıklığa yol açan bir etmen daha bulunmaktadır. İdeoloji terimi kullanıldığında bunun normatif mi yoksa betimleme amaçlı mı kullanıldığı ya da sadece bir olguyu açıklamak için mi tercih edilmiş olduğu noktasında bir belirsizlik olabilir (Thompson, 2017, 14). Bu anlamda emin olunacak tek nokta ideoloji terimini ilk kez kullanmış olan ve özellikle Fransız Devrimi sonrasında yazılarında yer veren Antoine Destutt de Tracy'nin fikirler konusunda tutarlı bir çalışma alanı içine girmiş olduğudur (Freedon, 2011, 11). Bu çalışmalar ile fikirlerin temelini oluşturulması amaçlanmıştır. Bu yapılırken ise dini ve siyasi önyargıların bir kenara bırakılmasına özen gösterilmiştir.

Tracy'nin hedefleri günümüzdeki bilim insanlarının ideoloji incelemelerine yönelik profesyonelce yaklaşması gerekliliğini yansıtmaktadır (Mushtaq et al, 2021, 4321). Tracy, düşüncelerin doğuştan geldiği fikrini reddetmiş, fikirlerin oluşumunda fiziksel duyuların rol oynadığını savunmuştur. Bu bakış açısı ile dinsel ve fizikötesi düşüncelere saplanıp kalmadan çizilen bu yol, rasyonelliğin fikirlerin araştırılmasında birinci sıraya gelmesini sağlamıştır. Rasyonel bakış açısının ise toplumsal mutluluk için daha yararlı olduğu düşünülmektedir. Bireysel düşüncelerin kökenlerinin araştırılması tüm bu düşüncelerin kökeninde insan arzu ve ihtiyaçlarının yer aldığını ortaya koyacak, ihtiyaçlar dikkate alınarak oluşturacak kurallar ise toplumun kendi içinde ve doğayla uyumlu bir yaşam sürmesinin önünü açacaktı. Böyle yapıldığında doğa ile toplumun örtüşmesi söz konusu olabiliyordu. Bu örtüşmenin olabilmesi için düşüncelerin akılcı bir biçimde araştırılması gerekmektedir. Bu anlamda ideoloji kavramı başlangıçta olumlu ve ilerici bir kavram olarak düşünülebilirdi. Bununla birlikte Napolyon ideolojiye olumsuz anlam yüklemeyi tercih etmişti. Napolyon iktidarı dini kurumlarla yakınlaşmaya başladığı oranda cumhuriyetçi ve liberal ideologlar tarafından eleştiri almaya başladı (McClellan, 2005, 6). Napolyon ideolojiye karşı değildi, karşı olduğu şey iktidar yanlısı olmayan ideoloji idi. Bu bakımdan ideolojiyi kabullenmekle birlikte kötü olarak konumlandırıyorlardı.

Napolyon'un ideologlara yönelik bu olumsuz düşüncesi ilerleyen yıllar içinde yükseliş göstermiştir. Kurmaya çalıştığı imparatorluğun başarısızlık yaşamasıyla birlikte onlara karşı sert muhalefete başladı. Bir anlamda Napolyon başarısız olmanın getirdiği ruh hali içinde ideologlara

saldırıyor adeta bu kişileri günah keçisi ilan ediyordu. Rusya'ya 1812'de yaptığı askeri seferde başarı sağlayamayan Napolyon, sefer dönüşü Paris'te ideologları devlet düzeni ve hukukun üstünlüğünü baltalamakla suçladı. Devlet şurasında yapmış olduğu konuşmada ideolojiye cephe aldı ve onun dirayetli devletin önünde zararlı bir engel olarak durduğunu iddia etti. Ülke içinde ve uluslararası arenada etkinliği zayıfladıkça bu olumsuz tavrı da gittikçe yoğunlaştı. Napolyon, adeta tüm felsefi ve dini düşünceleri ideoloji olarak görüp onlara savaş açmıştı. Napolyon aynı zamanda kendi ideolojisi üstünden rejimi sağlama almaya çalışmış ve muhalefeti baskılamıştı (Thompson, 2017, 14). Napolyon genel olarak ideolojilere karşı çıkmakla birlikte kendi ideolojisini iyi görme eğilimi taşıyordu. İdeolojiyi araç olarak kullanabildiği ölçüde benimsiyor, aksi durumda ise düşman olarak tanımlıyordu.

İdeoloji kavramı belirtildiği üzere farklı ideologlar ve iktidarlar tarafından değişik biçimde tanımlanmıştır. Bu anlamda hem Klasik Marksist hem de Batı Marksistler ideolojiyi değişik anlamlar yüklemişlerdir. Barrett (2004, 11) Marx'ın ideoloji konulu yazılarını inceleyen birisinin, onun bu konuda tam bir kafa karışıklığı içinde olduğunu düşünebileceğini söyler. Marx'ın yorumlamalarında ideoloji ile ilgili tanımlar bu denli çeşitlilik göstermektedir. Temel problemlere dahi net bir açıklama getirilmemiştir. Bu kafa karışıklığının birçok nedeni bulunmakla birlikte bunlardan biri ana hatlar tarafından çizilen konunun çok tartışılır olduğu görüşüdür.

Marx'ın İdeoloji Yaklaşımı

İdeoloji sosyolojik bir kavram olarak Marx'ın çalışmalarında kendisine yer bulmuştur. Öyle ki, ideolojinin sosyolojik bir analiz için kullanılması bu analiz konusunun ya doğrudan ya da dolaylı olarak Marksizm'le ilgili olduğuna yorulmaktadır. Burada unutulmaması gereken nokta, ideoloji kavramı tarafından atıf yapılan toplumsal fenomenin siyaset, iktisat ve fikirler alanıyla beraber diğer sosyolojik gelenekler bağlamında da her yönüyle tartışma konusu yapılmış olmasıdır (Marshall, 1999, 319-320). Bununla birlikte Marksist yaklaşım içinde ideolojiye olumsuz bir anlam yüklediğinin bilinmesinde yarar vardır. Daha da ileri gidilerek Marksist düşüncenin ideolojiyi gerçekliği örtme veya çarpıtmakla suçladığı söylenebilir (Ackerman & Burnham, 2019, 1160). Marksist bakış ideolojiyi ideologların ve iktidarların yanlış bilinçlendirme mekanizması olarak görmektedir.

Marksizm'in ideolojiye bakışında üç farklı düşünce ön plana çıkmıştır. İlk olarak ideolojiden hâkim sınıfın çıkarlarına hizmet eden bir araç olarak söz edilir. İkincisinde ideolojinin maddi ya da ekonomik koşullar tarafından şekillendiği düşünülür. Son bakış açısı ise ideolojiyi meta fetişizmi olarak değerlendirmektedir. Bu noktada Marx'ın kültür, ideoloji veya din konularında değil genel olarak ekonomi ve kapitalizm hakkında yazdığının belirtilmesi gerekir (Martin, 2013, 402-411). Marx, ideoloji kavramına eleştirel yaklaşmaktadır. Ona göre ideoloji yöneticilerin düşüncesinin toplum tarafından doğru düşünceler olarak algılanmasını sağlayan bir mekanizmadır. Toplumsal yapı sınıflar şeklinde oluşmuş ve tüm bilgiler de toplumsal sınıfları temel almaktadır. Her sınıfın ideolojisi bir anlamda o sınıfın çıkarlarını temsil etmektedir. Marx, işçi sınıfının kendi ideolojisiyle değil üst sınıfın ideolojisiyle hareket ettiğini savunmaktadır. Çalışanlar yaşamlarını, toplumsal deneyimlerini ve ilişki düzenlerini onlara ait olmayan fikirler üzerinden kurgulamaktadır. Bu fikirler her bakımdan onlara rakip olan sınıfın fikirlerdir (Fiske, 2017, 198).

Üretim gücünü ellerinde tutanların ideolojisi görüldüğünden farklı bir ajandaya sahiptir. Marx bu durumu "camera obscura" metaforu yoluyla açıklamaktadır. Ona göre işçi sınıfının gördüğü gerçeklik mağarasında ters gölgeler gören bireylerin görmesi gibidir. İşçiler gerçeği değil gerçeğin çarpıtılmış halini görmektedir. Buna bağlı olarak ta kendilerine sunulan çarpık bilgileri ve bu arada ideolojiyi en mükemmel sistem olarak algılayabileceklerdir. Baş aşağı gerçeklik olarak tanımlanabilecek bu düzende işçi sınıfı suni bir ideoloji ile aldatılacaktır. Bir bakıma ideoloji doğru konumdaki ideolojinin yönlendirmesi olmasa oldukça iyi anlaşılabilir bir gerçekliği yanlış algılayıp, anlamak olacaktır. Marx'ın Alman düşünce yapısındaki formülleri ideolojiyi "salt aldatıcı

görüntü, salt rüya yani hiçlik” olarak görmektedir (Larrin, 1995, 90). İdeoloji gerçeklikten tümüyle soyutlanmıştır. Böylelikle Marx için ideoloji, pozitif gerçekliğin, varoluşunu maddi olarak üreten, somut bireylerin tarihindeki gerçekliğin “günden arta kalanlarıyla” oluşturulmuş, faydasız ve katkısız bir hayalin birleşimidir (Althusser, 2002, 48-49). Bir bakıma bu fikir yine ideolojinin maddi gerçekliğinin takla atmış şekli olduğu düşüncesine katkı vermektedir. Bu bakımdan yukarıda bahsi geçen “camera obscura” metaforu Marx’ın anlatmaya çalıştığı “yanlış bilinç” olarak anlaşılabilir. Bu ters dönme metaforu ayrıca Hegel’in izlerini de taşımaktadır. Toplumsal gereklik insan zihninde kamera içinde tersine dönen resme benzetilebilir. Bu durum ise doğru ve yanlış bilinç arasındaki ayrımı ortaya çıkarmaktadır. Öyleyse ideolojiyi maddi durumun yansıması olarak değil bu durum yanlış bilgisi olarak görmek gerekir. Bu tanımdan yola çıkıldığında ideoloji yanlış bilincin, bilim ise doğru bilincin kaynağı olarak görülebilir. Bilim ve ideoloji burada farklı saflarda yer tutmaktadır.

Marx tarafından ideolojinin yanlış bilinç olarak görülmesi bazı tartışmaları ve muhalif görüşleri beraberinde getirmiştir. David McLellan Marx’ın hiçbir metninde “yanlış bilinç” kavramının geçmediğini savunmaktadır (Sancar, 2014, 13). Marx’ın eleştirisi, kapitalist yapıyı inşa eden ideolojiye yöneliktir, düşüncesi de vardır. Hatta Marx ve Engels (1976, 50) *Komünist Manifesto* isimli eserde biraz daha ileri giderek, komünizme rakip olarak ideolojinin kullanıldığını söylerler (Marx, 1998, 270) Egemenlerin ideolojisi toplumsal düzenin serbest zihinsel üretimini anlaşılabilir hale getirebilecek tek temelden kendisini mahrum etmektedir (Marx ve Engels, 1992, 70). Egemen fikirler, egemen maddi düzenin fikirsel araçlarından başka bir şey değildir. Bu düşünceler fikirler şeklinde kavranan maddi, egemen ilişkileri ifade eder. Bu düşünceler egemen sınıfın sesidir. Genel olarak bakıldığında Marx, ekonomik indirgemecilik üzerinden “ideolojiyi” okuma arayışındadır. Fakat batı Marksist pek çok düşünürün ideolojiye bakış açısı Marx gibi indirgemeci olmamıştır.

Batı Marksizmi ve İdeolojik Yaklaşım

Batı Marksistleri, Marx’ın ekonomi politik yaklaşımına muhalif bir tutum içinde olup ekonomik belirlemeciliğe karşı çıkmışlardır. Marx’ı her şeyin temeline ekonomiyi alıp, ideoloji ve kültür konularını görmezden gelmekle eleştirmişlerdir (Therborn, 2010, 188). Mevcut şartlar içinde ideolojiye yönelik düşünceler üzerine etki etmişlerdir.

İdeoloji konusunun yeniden gündeme taşınması yirminci yüzyılın ikinci yarısında, iki büyük dünya savaşının ardından şekillenmiş bir olgudur. Bu dönemde Avrupa’da bir takım sosyalist hareketler yaşanmışsa da kapitalizm bunlardan etkilenmeyip, güçlenerek yoluna devam etmiştir. Kapitalizmin neden yıkılması zor bir sitem olduğu yönündeki tartışmaların bu devirde kendini nasıl yenileyerek bu süreçlerden başarıyla çıktığına odaklanılmaya başlanmıştır. Marksizm, kapitalizmin başarısını burjuva sınıfının çeşitli yöntemlerle sağladığı tahakküme bağlarken, bu yorun kültürel ve ideolojik taraflara değinmeyip gözden geçtiği için yetersiz kalmıştır. Böylelikle Batı Marksistleri nasıl olup da kapitalizmin baskı ve şiddet kullanmadan kitleleri ikna ettiği konusuna odaklanmışlardır (Sancar, 2014, 27-28).

Toplumların kapitalist yapı içinde zorbalık ve şiddet kullanılmadan kontrol edilebilmesini ideolojik aygıtlara bağlayanlar olmuştur. Bu bağlamda akla gelen ilk isim Gramsci’dir. Gramsci kapitalizmin yumuşak tahakkümünü “hegemonya” kavramı üzerinden açıklamaktadır. Hegemonyacı anlayışta halk kitleleri gösterdikleri rıza ile ters orantılı biçimde baskıyla karşı karşıya kalmaktadır. Rıza gösteren kitleye uygulanan baskı da azaltılır. Rızayı sağlayan mekanizmalar devlete bağlı aydınların söylemleri ve okul gibi, dini kurumlar gibi, dernek gibi aygıtların yönlendirmesi ile olur. Egemen sınıf kendi yanındaki aydınlar ve elindeki aygıtları kullanarak toplumu ikna etmeyi başarmaktadır (Anderson, 2016, 125). Hâkim sınıfın aydınlar ve kurumlar üzerinden oluşturduğu hegemonik sistem içinde rızanın oluşturulması için dergi ve gazetelerden de yararlanılır. Bu yönde gazete ve dergilerin her sayısında ortalama bir bireyin anlamakta zorlanacağı bir kısım ideolojik bilgilere yer verilir. Bazı ansiklopediler, monografiler üzerinden ideolojik ekmele

gerçekleşir. Her yeni siyasal hareket aynı zamanda medyayı kullanarak kendi dil yapısını ve terminolojiyi topluma aktarır. Bu aynı zamanda dil yoluyla ideolojinin aktarılmasıdır (Gramsci, 2011, 159). Gramsci böylelikle rızanın sağlanmasında medya ve diğer kurumları öne çıkarmaktadır. Hegemonyayı üst yapının devlete ait olmayan düzeylerinin rolü içinde görür ve bunu kapitalist toplum içinde itaat aracı olarak kullanılan zora başvurmaktan ayrı bir yerde görür. Hegemonya ile rıza imal edilmektedir. Toplumun bu şekilde yönlendirilmesinde başlıca boyut olarak görülen kültürel hegemonya ise bakma ve düşünme biçimlerinin üretimi ve alternatif olabilecek söylemlerin dışlanmasını kapsar (Marshall, 1999, 300).

Gramsci bu dışlanmışlık ve hegemonyayı çözmek ve de saklı toplumsal yönelimleri harekete geçirmenin devrimci bir bilinç oluşturmak için gerekli olduğunu düşünmektedir. Ona göre, işe organik aydınların dönüştürülmesiyle başlanmalıdır. Bunun ardından bağımlı sınıflar içinde ve sınıflar arasında dayanışma sağlanmalıdır. Hâkim ideoloji karşısında pasifleşen sınıfların ortak çıkarları için kümelenmeye ihtiyaçları bulunmaktadır. Aydınlar ve Proletarya el ele verebilmeli güç kullanımından ziyade mücadele fikrinsel boyutta yürütülmelidir (Smith, 2007, 62-63). Gramsci ile Althusser'in düşünceleri kapitalist sistemde ideolojinin tanımlanması bağlamında benzerliğe sahiptir. Her iki düşünür de zora dayalı olmayan bir yönetimden yanadır. Althusser'e göre ideoloji yanlış bilinç olarak değerlendirilemez. Onun düşüncesine göre ideoloji medyadan, dini kurumlardan, sendikalardan ve eğitim kurumlarından yayılmaktadır. İdarenin baskıcı aygıtları ise hükümet, kolluk güçleri, hukuk sistemi ve hapisane olarak düşünülebilir. Devletin baskı aygıtlarında şiddet ve zorlama öne çıkarken, ideoloji burada ikinci planda yer almaktadır (Althusser, 2002, 33-55). Yine de burada devletin aygıtları ideolojik aygıtlara oranla daha etkili olabilmektedir. İnsanların uzun süre şiddet ve baskı ile idare edilmesi çok mümkün görünmemektedir.

Althusser'in tarihten gelen maddecilik anlayışından uzaklaşması, kopması "ideolojinin tarihi yoktur" düşüncesini savunan teziyle gerçekleşmiş oluyordu. Ona göre bilinç dışı nasıl insan toplumundaki işlevi bakımından değişmez ise ideoloji de böyledir. Bu genelleme bilinçdışının "öncesiz-sonrasız" olduğunu belirten Freud'un düşüncelerine dayanıyordu. İdeoloji Althusser'e göre gerçekliğin bazı mitler ve yanılsamalara dayalı olarak ortaya çıkmasıydı. Bu görüş insanın varoluşsal doğal şartlarıyla olan hayali ilişkisini dillendirip, insanın modern zamandaki yaşam tarzı içinde gizleniyordu. Bu yönden bakıldığında ideoloji bilinçliliğe dayalı olmaktan çok bilinç dışı bir belirlemenin ürünüydü. İdeoloji daha çok bir aldanma-aldatma aracı olarak toplumsal bir işlev yükleniyordu. Bireyleri belirlenmiş üretim tarzının istediği nesnel durumlara uyarlayarak toplumsal yapıştırıcı olarak çalışıyordu (Anderson, 2016, 130-131). Ayrıca Althusser, bilinçdışının genel yapısını dilsel bir model yoluyla sınırlandırmadı, onu daha çok duygular, jestler, davranış modelleri, izinler ve yasaklar ile ilişkilendirdiği ölçüde ve genel terimlerle ele almayı tercih etti. Bununla birlikte bu konular için detaylı bilgilendirme yapmaktan kaçındı (Kang, 2018, 68).

Dil ve İdeoloji

İdeolojik göstergeler toplumsal ilişkiler ve dilsel göstergeler sonucu ortaya çıkmaktadır. Dilsel iletişim toplumsal yaşamın maddi temelleri başta olmak üzere pek çok alanı etkilemektedir. Sözlerin iletişim içinde anlama bürünebilmesi için öncelikle bireyler arasında bir anlam kazanmış olması gerekir. Bireyler arasında anlam kazanamayan dilsel iletişim bir etkinliğe ulaşamaz. Voloshinov, göstergeleri ideolojiyle bağlantılı olarak düşünmektedir. Ona göre, ideoloji ve dil bütünlük oluşturmaktadır. İdeoloji ile bireye sunulan dış dünyadır, bu bakımdan dış dünyadan ideolojiyi soyutlamak çok gerçekçi olmayacaktır (2001, 60-62).

Dil ideolojisi dilin doğru bir kavramsallaştırılması veya gerçeklik dışı olabilir. İdeolojinin doğru veya yanlış olduğunun anlaşılması bakımından dil sisteminin güvenilir bir teorisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bahsedilen teori dilin yaşanmışlık içindeki işleyişini ortaya koyan ve bireyin varoluşunun önemini ihtiva eden araç ve amaçların analizini sunan bir teoridir. Dilin önemi onun

yalnızca iletişimin gerçekleştiği bir araç değil etkileşimi oluşturan bir araç olmasına bağlanmaktadır (Seargeant, 2009, 345-350).

İdeoloji alanında çalışanlar için dilbilimsel gelişmeler esin kaynağı oluşturabilmektedir. Dilbilgisi ve anlambilim ideolojiyi inceleyen araştırmacılar için yeni kapılar açabilmiştir. Dilbilgisi içinde sözcüklerin anlam oluşturacak şekilde nasıl bir arada yapısal bir bütünlük oluşturduğu ele alınmıştır. Sözcüklerin birlikte kullanımında bir tesadüf bulunmaz, aksine bu düzenleme bir anlam oluşumuna hizmet etmektedir. Bu sözcüklere yüklenen küçüklü büyüklü anlamlar ideolojinin ipuçlarını ortaya çıkarmaktadır Sözcüğün ne anlam içerdiği ve anlamın ne denli eğilip büküldüğü ideolojinin alanı içinde kendine yer bulabilmektedir (Freeden, 2003, 66-67).

İdeoloji dil üzerinde yerleştirilerek aktarılabilir. Dile yerleştirilen kodlarla yapı ve sistem oluşturulur. Bu yapılar dilin kendisinden çok farklı niteliklerini ortaya koyar. Dilin yapısı toplumsal uzlaşmaları, yaşam normlarını, gizlenen veya açığa konan tarihsel olayları yansıtan bir söylem barındırabilir. Bu olgu olayların bir anlamda yapıların anlık sunumu olduğu ama olayların yapılarla olan ilişkisinde düzenli ve itaatkâr olmadığı varsayımı ile olayı odaktan uzaklaştırma eğiliminin kötü etkisini taşır. Burada olayların fikrîsel tekrardan daha çok yeniden üretim durumu ön plana çıkmaktadır. Althusser odaklı bir ilerlemeyi benimsemesine rağmen "karşı-tanımlama" ve "yanlış-tanımlama" üzerinden direnmeyi kullanıma sunması bakımından Pecheux bu anlamda bir örnek oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu daha da açık bir ifadeyle, gerçek varlıklar olmadan öte bağımlı bir yapı içinde olan varlıkları, oluşumları ve kodları varsayma eğilimi içindedir. Böylelikle sabitliğin eş zamanlı anını, ayrışım ve sabitlenmenin tarihsel süreçleriyle ayrıcalıklı tutar (Fairclough, 2003, 156).

Yöntem

Bu çalışmada 5 Kasım 2019 tarihinde İstanbul'un Fatih ilçesinde meydana gelen siyanürle intihar vakası haberlerinin gazetelerin haber sitelerinde ne şekilde yansıtıldığı incelenmiştir. Çalışma zaman bakımından haberlere konu olan intihar vakasının gerçekleştiği 5 Kasım 2019 tarihi ve sonraki 7 gün ile sınırlı tutulmuştur. Çalışma evreni Türkiye'de yayın yapan ulusal gazetelerin internet sitelerinden oluşmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise, iktidar ideolojisine yakın Sabah ve Yeni Akit gazeteleri ve iktidara muhalif olarak konumlanmış Sözcü ve Cumhuriyet gazetelerinin internet siteleri oluşturmaktadır. Belirlenen tarih aralığında gazetelerin internet sitelerindeki intihar haberlerinin sunumu söylem analizi yönteminden yararlanılarak ele alınmış, böylece farklı ideolojik kanatlarda yer alan gazete haberlerindeki ideolojik farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Söylem analizinde dil, yapı bakımından, işlevleri bakımından ve kullanma kalıpları bakımından ele alınır. Sosyolojik söylem analizi cümle yapılarından çok tüm metinlerin yapısını ortaya koyan geniş düşünsel alt yapının ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Bu yönüyle dilbilimcilerin yapmış olduğu söylem analizinden ayrılmaktadır (Marshall, 1999, 692-693). Metin dil bilimsel söylem analizi gramer ve yapı gibi metnin fiziksel özellikleri ile ilgilenirken sosyolojik söylem çözümlemesinde metnin semantik ve sentaktik yapısının incelenmesinin yanı sıra söylem, sosyopsikolojik ve kültürel bağlamda geniş perspektiften ele alınmaktadır.

Söylem analizinden söz edildiğinde Van Dijk ismi öne çıkmaktadır. Van Dijk'e göre ideolojinin etkisi altında olan önemli toplumsal uygulamalardan biri de ideolojiyi nasıl öğrenip değiştirdiğimizi etkilemekte olan dilin kullanımı ve söylemdir. Söylemin amacı iktidarı sağlamak ve zihinleri etki altına almaktır. Söylem yoluyla ideoloji yeniden üretilir. Bireyin söylemi genellikle ideolojiye dayalı görüşlerini ortaya koymaktadır. Bu görüşleri birey, ebeveynlerinden, yaşlılarından ve bağlı olduğu toplumsal yapı içinden edinmektedir. Bunlara ek olarak ideoloji televizyon içeriklerinden, okul müfredatı ve kitaplarından, romanlardan ve bazen iş yerinde birlikte çalışılan kişilerle yapılan sohbetler yoluyla da oluşturulmaktadır. Öğreti kitapları, siyasi parti toplantıları, politik propaganda ve telkin gibi bazı söylem çeşitleri esasında ideolojileri yemi katılımcılara benimsetmeyi amaçlamaktadır (Van Dijk, 2003, 18).

Söylem süreci ideolojik ilişkilerle bağlantılı olup bu ilişkileri bakısıyla içerden biçimlenmektedir. Dil burjuva ve işçi sınıfının, erkek ve kadının, materyalist ve idealistin ayrı biçimde paylaşmış olduğu görece özerk bir yapıdır. Bununla birlikte tüm söylemsel formasyonların ortak noktası olması sebebiyle ideolojik çalışma ortamı haline gelir. Böyle bir durumda “söylemsel bir anlambilim” kendine has bir söylemsel yapının farklı unsurlarının bir ideolojik bağlam içinde ilişki olarak birleşip söylemsel süreçleri nasıl bilinçlendirdikleri konu edecektir (Eagleton, 2015, 257-258).

Metinler söylem analizinde Van Dijk tarafından makro ve mikro yapı olarak ikiye ayrılmaktadır. Makro başlığı altında metinler incelenirken mikro başlığı altında ise cümle ve sözcüklere ağırlık verilmektedir. Cümle yapıları sentaktik yapı ile analiz edilmektedir. Cümlelerin yapısal olarak aktif veya pasif kurulması anlamı üzerine etki etmektedir. Metinde yer alan sözcüklerin seçilme kistası hangi düşünceye hizmet ettiğini ortaya koyabilmektedir. Sözcük seçimleri ideolojik bağlantıya kapı aralamaktadır. Metni oluşturanın çalıştığı kurum da söylem üzerinde etkili olabilmektedir. Yaşam içindeki ideolojik kavga paragraflar içinde devam ettirilmektedir. İnsan zihni kazandığı tecrübe ile sözcüklerin anlamını otomatik olarak tanımlamaktadır. Okuyanın ideolojisi bir bakıma söylemin nasıl anlaşılacağını da belirlemektedir. Birey zihin ezberleri ve içine bulunduğu toplumun da yönlendirmesiyle belli bir söylem oluşturmaktadır (Van Dijk, 1988,71-79). Bu sebeple siyasal söylem analizinde söylem, söylem yapıları ile politik düzlem arasındaki ilişki içinde aranmalıdır. Bu anlamda sınıfsal söylem içindeki metaforlarda dahi bir anlam yüküdür. Özellikle siyasetteki metaforların önemi büyüktür (Van Dijk, 1997, 24). Diğer yandan medya araçları yoluyla üretilen içeriklerde hayatın gerçekliğinden çok söylem içeren fikirler aktarılır. Bu durum medyanın tarafsız olmadığını, belli bir söylemin sesi olduğunun göstergesidir (Fowler, 2007, 1-2).

Sözcü Gazetesi'nin Söylem Analizi

“4 Yetişkin Kardeş Toplu Halde Nasıl Canına Kıyar? Uzmanlara Sorduk...” başlıklı haberde Sözcü gazetesi haberin başlığında soru sorarak intihar olayına gizem katmaktadır. Başlığın hemen altında İstanbul Fatih’te maddi sıkıntılar yaşayan 4 kardeşin toplu halde intihar ettiği vurgulanmıştır. Sözcü, haberde intihar edenlerin “maddi sıkıntılar” çektiğini vurgulayarak “ülkenin ekonomisinin” iyi olmadığı yönünde bir ideolojik söylem üretme yoluna gitmiştir. Yine haberde “Peki korku film senaryolarını aratmayan olayda olduğu gibi 4 insan nasıl intihar kararı alıp canlarına kıyabilir? Uzmanlara sorduk...” denilerek intihar olayı korku film senaryosuna benzetilerek okuyucu üzerinde merak duygusu uyandırılmaya çalışılmıştır. Yine, Sözcü gazetesi haberde uzman olan iki psikiyatristin görüşlerine yer vermiştir. Bu psikiyatristler intihar nedenleri arasında ekonomik sebepler olabileceğini belirtmektedir. Gazete retorik oluşturmak için uzman bir kişinin görüşlerinden yararlanmışır. Çünkü medya kullanıcıları uzman kişilerin görüşlerinin doğru olduğunu düşünerek onların söylemlerine inanma eğilimi gösterebilmektedir. Sözcü gazetesi iki psikiyatristin açıklamalarının ayrıntılarını “Ekonomik Durumlar Gibi Zorlayıcı Yaşam Olayları” ve “Zorlaşan Hayat Şartları...” gibi alt başlıklar üzerinden vermiştir. Gazete alt başlıkları da yine ekonomik söylemler üzerinden oluşturma yoluna gitmiştir. (<https://www.sozcu.com.tr/hayatim/yasam-haberleri/4-yetiskin-kardes-toplu-halde-nasil-canina-kiyar-uzmanlara-sorduk/>)

7 Kasım 2019 tarihinde Sözcü gazetesi, “Fatih’teki Siyanürlü İntiharın Ardından Büyük Dram Çıktı!” başlıklı bir habere yer vermiştir. Başlığın açılışında ise şu ifadelerle yer verilmiştir: “..... kardeşlerin aile dostu olduğunu söyleyen Serpil Alkan, ailenin geçim sıkıntısı nedeniyle zor günler yaşadığını belirtti. Alkan, kardeşlerden birinin, "Ben ölürsem perişan olurlar ben öleyim onları da arkamdan sürükleyeyim" şeklinde düşünerek intihar eylemini gerçekleştirmiş olabileceğini ileri sürdü.” Yukarıdaki metinde de görüldüğü gibi gazete haberin başlığının açılışında Alkan’ın iddialarına yer verirken haberin başlığında Alkan’ın iddialarını kesin bilgi gibi aktarmayı tercih etmiştir. Sözcü gazetesi, kardeşlerin aile dostu olduğunu iddia eden Alkan’ın resmini de kullanıldığı bu haber metninde Alkan’ın ‘çocuklar bana gülüyor, gücüme gidiyor diyordu’, ‘ölmeyi hak etmediler’ ifadelerini alt

başlık olarak aktarmıştır. Haberde yine Alkan'ın intihar eden dört kardeşten biri olan Oya'nın, annesi vefat ettikten sonra borçlandığını ve bu nedenle kredi çekmek zorunda kaldığı ile ilgili açıklamalarına yer verilmiştir. Yine haberde Alkan'ın Oya'nın para kazanmak için modellik yaptığı, aşırı kilolu olduğu için çocukların kendisine güldüğünü bu sebeple psikolojisinin bozulduğunu kendisine söylediği yönünde iddialarına yer verilmiştir. Gazetenin görgü tanığının iddiaları üzerinden üretmeye çalıştığı söylem, dört kardeşin ölüm nedeninin ekonomik sıkıntılar olduğuna dairdir. Gazete haberinde "büyük dram" vb. ifadeler kullanarak intihar olayına gizem katma yoluna gitmiştir. (<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/fatihteki-siyanurlu-intiharin-ardindan-buyuk-dram-cikti->)

8 Kasım 2019 tarihinde "Üniversiteliler, İntihar Eden 4 Kardeş İçin Sokağa Çıktı" başlığını kullanan Sözcü, haberin girişinde kendilerine "DirenÜniversiteli" ismini veren bir grup üniversite öğrencisinin, 4 kardeşin intiharı üzerine Kadıköy'de eylem yaptığını belirtmiştir. Haberde, Joker, Salvador Dali, V For Vendetta maskeleriyle yürüyüş yapan öğrencilerin "Zengine Cennet, Yoksula Sefalet", 'Milyonlar Aç, Milyonlar İşsiz' şeklinde sloganlar attıkları vurgulanmıştır. "Bu Sessizliği Bozmak Zorundayız" ve "Dünyadaki Yoksul Halklara Da Selam Olsun" alt başlıklarıyla verilen haberde göstericilerin maskeli fotoğrafları da kullanılmıştır. Gazetenin, göstericilerin söylemleri üzerinden ara başlıklar oluşturması göstericilerin söylemlerini desteklediği şeklinde yorumlanabilir. Yine haberin ayrıntılarında öğrencilerin bu eylemine bazı vatandaşların destek verdiği vurgulanmıştır. Gazete bu haberinde de bundan önceki haberlerde olduğu gibi intiharı ekonomik nedenlere bağlayarak ideolojik bir söylem üretmektedir. (<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/universiteliler-intihar-eden-4-kardes-icin-sokaga-cikti-5438945/>)

Yine 8 Kasım 2019 tarihinde Sözcü gazetesi "Dört Kardeşin Ölümünde Dram Dolu Detaylar!" başlıklı başka bir habere yer verilmiştir. "Eş Zamanlı İntihar", "Siyanürü Kimin Getirdiği" Sorusuna Cevap Aranıyor", "Mevsimlik Manken Çıktı! 4 Aydır Maaş Almamış", "Siyanürün Kişilere Satışı Yasak", Siyanür Ülkemizde İmal Edilmiyor", "Firmalar Üzerinden İz Sürülebilir" alt başlıklarının kullanıldığı haberde özellikle ülkemizde "siyanüre" nasıl ulaşıldığı üzerinde durulmuştur. Gazete ayrıca "Mevsimlik Manken Çıktı! 4 Aydır Maaş Almamış" alt başlığı üzerinden ülkemizde iş güvencesinin olmadığını, mankenlik mesleğinin dahi mevsimlik yapıldığını bunun da ekonomik sorunlara neden olarak insanların intihar düşüncelerine zemin hazırladığı söylemine başvurulmuştur. (<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/dort-kardesin-olumunde-dram-dolu-detaylar-5437980/>)

Yeni Akit Gazetesi'nin Söylem Analizi

Yeni Akit gazetesi, İstanbul Fatih'te yaşanan intihar olayına ilişkin haberini 7 Kasım 2019 tarihinde "Herkes Şoke Olmuştu... Aralarından Birini Seçmişler" başlığı ile aktarmaktadır. Haberin başlığında tematik olarak siyanür zehri ve bu zehrin nasıl kullanıldığına odaklanıldığı anlaşılmaktadır. İntihar edenlerin siyanürü nasıl içmiş olduklarının haberin ana unsuru olduğu anlaşılmaktadır. Haberin alt başlığında da yine başlıkta değinilen konunun sürdürüldüğü ve siyanürü bünyelerine nasıl aldıkları noktasındaki gizemin çözülmesi konusuna odaklanıldığı anlaşılmaktadır. Gazetenin bu haberinden olayın sosyo /psikolojik ve ekonomik nedenlerinden çok siyanür maddesine nasıl ulaştıkları konusu ön planda tutulmuştur.

Haberin gövdesinde olayda hayatını kaybedenlerin yaş ve kimliklerine yer verilmiştir. Yeni Akit gazetesi intihar olayına ilişkin yapmış olduğu haberlerde olay hakkında bilgi vermiş ancak intihar eyleminin olası nedenleri noktasındaki yorumlardan kaçınmıştır. Yeni Akit gazetesinin haberlerinde siyanür hakkında bilgi verilmiş ve ne kadar ölümcül olduğu noktasında uzman görüşünden yararlanılmıştır. Haberde ayrıca intihar eden 4 kardeşe vefat eden ebeveynlerinden borç kaldığı ve bu durumun onların hayatına olumsuz etki ettiğine de yer verilmiştir.

Yeni Akit gazetesi bu haberde olayı dış etkenleri, sosyo/psikolojik nedenleri olmaksızın ana haber unsurlarıyla birlikte yansıtmış, olumlu veya olumsuz bir söylem inşa etmemiştir. Haber içeriği

makro yapıya ilişkin olarak artalan ve bağlam bilgisi bağlamında değerlendirildiğinde intihar eden kardeşlerin yaşadıkları işsizlik, geçim sıkıntısı gibi konulara değinilmeyerek vefat eden ebeveynlerinden borç kaldığının belirtilmesi güncel bir sorunun görmezden gelinerek ideolojik takınıldığını göstermektedir. (<https://www.yeniakit.com.tr/haber/herkes-soke-olmustu-aralarindan-birini-secmisler-951397.html>)

11 Kasım 2019 tarihli Yeni Akit gazetesi Fatih'te yaşanan siyanürle ölüm olayını “*Ateist Kitap 4 Kişiyi İntihara Sürükledi*” başlığıyla vermiştir. Haberin başlığında intihara sebep olarak dinsizlik propagandası yapan kitap gösterilmektedir. Söylemde muhabirin çalışmış olduğu kurumun etkili olduğu göz önüne alındığında haberin başlığının kurumsal hassasiyet göz önünde bulundurularak oluşturulduğu anlaşılmaktadır. İntihara sebep olabilecek diğer unsurlar göz ardı edilip vakanın sadece dinsizlik propagandası yapan bir kitaba indirgemiş olması bunun göstergesidir. Gazetecilik meslek ilkelerine göre haber konusu olaya doğrudan etkisi bulunmayan durumlarda kişilerin din ve mezhepsel inançlarından bahsedilmemesi gerekmektedir.

Haberin alt başlığında Richard Dawkins tarafından yazılmış olan “*Tanrı Yanılgısı*” adlı kitabın intihar vakasının gerçekleştiği evden çıktığına değinilerek başlıkta oluşturulan *suçlu kitap* söyleminin devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Kitabın mukaddes değerlere saldırı niteliğinde olduğu için dava sebebi olduğuna değinilerek şematik anlamda olayın sunuş biçimine ideolojik söylemin hakim kılındığını söylemek mümkündür.

Haberin gövdesinde “*Evde Ateizm Propagandası Yapan Kitaplar Bulundu*”, “*Kitabın Çevirmeni İfade Vermişti*”, “*Kamu Vicdanını Rahatsız Eden Türden Bir Kitap*” alt başlıkları yer almaktadır. İlk alt başlığın altında kitabın görseline ve ikinci alt başlık altında da kitabın çevirmeninin fotoğrafına yer verilmiştir. Tematik anlamda haber metni içerisinde kullanılan fotoğraflar vasıtasıyla kanıt gösterme ve inandırıcılığın artırılması sağlanmak istenmiştir. Yeni Akit gazetesinde yer alan haber makro yapı bağlamında değerlendirildiğinde haberin sunuş biçiminden okuyucunun anlaması istenen mesajın verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Yaşanan intihar olayının ekonomik sebeplerinden ziyade dini inançlara bağlanması gazetenin ideolojik duruşunu ortaya koymaktadır.

Haberde, ilgili kitabın bilim kamuflajı altında Ateizm propagandası yaptığı, bu durumun ise kamu vicdanını yaraladığına değinilmiştir. Kitabın tercümanı hakkında açılan davada savcının beraat talebinde bulunmuş olmasıyla birlikte, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından hazırlanan bilirkişi raporundaki ifadelerin kalın puntolarla ve geniş yer verilerek öne çıkarıldığı görülmektedir. Gazeteler kendi ideolojilerine yakın söylemlere daha çok yer ayırırken faklı düşüncelere oldukça az yer ayırmayı ideolojik yaklaşım sebebiyle tercih edebilmektedir. Yeni Akit gazetesinin kendi düşünce yapısıyla paralel görüşler dillendiren bilirkişi raporuna önem vermesi bu bağlamda düşünülebilir. Yeni Akit gazetesinin haberi makro yapı bağlamında şematik olarak incelendiğinde başlıklar ve sunuş biçiminin yanı sıra bilirkişi raporuna haber kaynağı olarak kalın puntolarla dikkat çekecek biçimde yer vermesi gazetenin ideolojik yapısının haber söylemine yansıtıldığını göstermektedir. (<https://www.yeniakit.com.tr/haber/ateist-kitap-4-kisiyi-intihara-surukledi-951848.html>)

Sabah Gazetesinin Söylem Analizi

Sabah gazetesinin 11 Kasım 2019 tarihli nüshasında siyanürle intihar vakası “*Borçları Yüzünden İntihar Etti Denildi, Gerçek SGK Bilgileriyle Ortaya Çıktı*” başlığı kullanılarak haberleştirilmiştir. Makro açıdan ele alındığında haberin başlığının intihar nedenininin maddi sıkıntılara dayalı olmadığını ispat etmeye yönelik bir retorikle verildiği anlaşılmazdır. Başlıkta intihar sözcüğü altı çizili kullanılarak dikkat çekmesi amaçlanmıştır.

Haberin alt başlığının intiharın bazı iç ve dış haber sitelerinde yoksulluk gibi yansıtılmaya çalışıldığı oysa bunun doğru olmadığı söylemi üzerine inşa edildiği anlaşılmaktadır. Türkiye’de

ekonomik sorunlar var algısının oluşturulmak istendiği, açlığın insanları ölüme sürüklediği algısının oluşturulmaya çalışıldığına değinilerek buna muhalif bir bakış sergilenmektedir.

Haberin gövdesine olayın nasıl gerçekleştiği intihar edenlerin bilgileri işlendikten sonra, yine olaya fakirlik ölçütünden yaklaşan haberlere muhalefet eden satırlara yer verildiği görülmektedir. Alt başlıklarda “Psikolojik Tedavi Görüyorlardı” ve “SGK Bilgileri Açığa Çıktı” ifadeleriyle olayın nedeninin maddi zorluklar olmadığı şeklindeki retorik güçlendirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Kardeşlerin antidepresan ilaçlar kullandıkları, dolayısıyla intiharın sebebinin psikolojik nedenlere dayandığı ispat edilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca kardeşlerin bordrolu çalışan olduğu ve maddi zorluk yaşamadıkları söylemi de üretilmektedir.

Gazete bu haberiyle diğer gazetelerin haberlerini eleştiren ve olayın sebebine muhalif bir söyleme yer vermektedir. Haberin içeriğinden çok medyada nasıl yansıtıldığı ele alınıp buna karşı argümanlar geliştirilerek gazetenin ideolojik duruşunu destekleyen söylemler geliştirilmiştir. ([https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/11/08/borclari-yuzunden-intihar-etti-denildi-gercek-
sgk-bilgileriyle-ortaya-cikti](https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/11/08/borclari-yuzunden-intihar-etti-denildi-gercek-sgk-bilgileriyle-ortaya-cikti))

Sabah gazetesinin 12 Kasım 2019 tarihli haberinde “*Son Dakika Haberi: Türkiye'yi Derinden Etkileyen Siyanürlü İntihar Olayında Şok Gelişme! 4 Kardeşin Cenazesinde O Detay Şaşırttı...*” başlığıyla haber merak uyandıran bir yapı içinde aktarmıştır. Tematik anlamda değerlendirildiğinde haber başlıkları haberin en dikkat çekici unsurudur. Başlık sentaktik bakımdan incelendiğinde ilgi uyandırmaya yönelik olarak “*Son dakika ve detay şaşırttı*” ifadeleri seçildiği görülecektir.

Haberin açılımında ve gövdesinde de yine başlıktaki temanın biraz da merak uyandıracak şekilde geciktirilmesine dayalı bir yöntem kullanılmıştır. Başlık ile okuyucu önemli bir beklenti içine sokularak haber metninin okunması amaçlanmıştır. Merak uyandıracak gelişmenin ise cenaze sırasında ortaya çıkan üvey kardeş olduğu bilgisine yer verilmiş, bunun dışında üvey kardeşin herhangi bir açıklamasına veya izleyicinin merakını giderecek bir duruma yer verilmemiştir.

Haberin başlığı az da olsa aldatıcı içerik barındırmaktadır. Merak içindeki okuyucu için çok önemli olmayan bir bilgi gizlenerek haberin okunma sayısının çoğaltılması hedeflenmiş olabilir. Haberin ana konusu sansasyonel olduğu için okuyucuyu çekmesi de kolaylaşmaktadır. Sabah gazetesinin intihar olayına ilişkin haberi değerlendirildiğinde yine ekonomik ve sosyolojik sorunların gündeme getirilmediği intihar olayının detaylarının sansasyonel olarak gündeme taşınarak okuyucunun dikkatinin bu yöne çekilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu durum gazetenin ideolojik duruşunun habercilik anlayışını etkilediğini göstermektedir. ([https://www.sabah.com.tr/yasam/son-dakika-ulkeyi-sarsan-siyanurlu-intihar-olayinda-flas-detay-
4-kardesin-cenazeleri-4801622](https://www.sabah.com.tr/yasam/son-dakika-ulkeyi-sarsan-siyanurlu-intihar-olayinda-flas-detay-4-kardesin-cenazeleri-4801622))

Cumhuriyet Gazetesi'nin Söylem Analizi

Cumhuriyet gazetesinin 7 Kasım 2019 tarihli haberinde “*Fatih'te siyanür ile intihar eden dört kardeşin veresiye defteri: 2.260 lira borç*” manşeti kullanılmıştır. Gazete haberin devamında intihar olayının gerçekleştiği binanın altında bulunan bakkal dükkanını işleten Yusuf Deniz ile yapılan görüşmeyi aktarmıştır. Cumhuriyet gazetesi 7 Kasım 2019 tarihli haberin tamamında bakkal dükkanını işleten kişinin ifadelerine yer vermiştir. Haber metninde yer alan “...birkaç aydır ödeme yapamadıklarını”, “...Maaşıma haciz koymuşlar”, “...607,16 liralık elektrik faturasının 2 aydır ödenmediği”, “ailenin ekonomik yükünü Oya taşıyordu, ancak yetişemiyordu. İş yerinde de sıkıntıları vardı”, “...Aç dolaşıyorlardı ama yardım istemediler” şeklindeki ifadeler olayın arka planındaki ekonomik sorunlara dikkat çekmektedir. Tematik anlamda haberin en önemli detayı olan haber başlığı değerlendirildiğinde intihar olayının sebebinin ekonomik koşullar olduğu şeklinde bir söylemin üretildiği görülmektedir.

Haberin devamında Deniz'in "Zaten memlekette onurlu insanlar ölmeye mahkum. Devlet yardımcı oluyor ama durumu iyi olanlara yardımcı oluyor. Kendilerini küçük düşürmek istemeyen insanlar gidip de yeşil kart almıyor. Ölmeye mahkum insanlarımız." söylemine yer veren gazete tanık ifadelerine yer vererek ideolojik söylemi güçlendirmeyi amaçlamaktadır. (<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/fatihte-siyanur-ile-intihar-eden-dort-kardesin-veresiye-defteri-2260-lira-borc-1700601>)

İntihar olayına ilişkin Cumhuriyet gazetesinin 8 Kasım 2019 tarihli haberinde "Fatih'teki toplu aile intiharı karşılaştığımız ikinci olay" başlığına yer verilmiştir. Haber spotunda "...Dış sosyal destekten yoksun Yetişkin kardeşlerde dayanışma ya da destek duygusu hayli güçlü. Birlikte ölüme gidecek kadar hem de. Hindistan'ın Kerala eyaletinde rastlanan toplu aile intiharları ile Fatih'teki aile intiharı arasında benzerlikler var." İfadelerine yer verilmiştir.

Haberin gövdesinde yer alan "Batıda intihar vakalarında psikiyatrik sendromların varlığı üzerinde durulurken bizde durum daha farklı" ifadesi yaşanan intihar olayının psikososyal sebeplerine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Haberde yer alan "batı" ve "biz" şeklindeki karşılaştırmalı söylem ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyine gönderme yapmaktadır. İstanbul Fatih'te yaşanan intihar olayı ile Hindistan Kerala eyaletinde yaşanan intihar olayı birbirine benzetilerek ekonomik koşullar ve yaşam standartları noktasında benzetme yoluna gidilmiştir. Dolayısıyla gazetenin haberi sunuş biçimi söylem analizi bağlamında makro yapıda artalan ve bağlam bilgisi açısından değerlendirildiğinde olayın ardında yatan sosyal, politik, ekonomik unsurlar üzerinden sebep sonuç ilişkisi kurularak ideolojik söylem üretildiğini söylemek mümkündür. (<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/fatihteki-toplu-aile-intihari-karsilastigimiz-ikinci-olay-1700772>)

SONUÇ

Yönetenlerle yönetilenler arasında köprü kurarak hem kamuoyunun oluşması hem de kamuoyunun sesi olma işlevini bünyesinde barındırmayı başaran gazeteler ideolojik bir mücadele alanında faaliyet sürdürmektedir. Kitleleri etkileme ve yönlendirme potansiyeli bulunan gazeteler medya siyasi gruplar için oldukça önemli birer enstrümandır. Dolayısıyla medyayı kontrol etmek kitleleri kontrol etmek anlamına gelmekte, medyanın manipülasyonu ile egemen grubun ideolojisi toplumda genel kabul gören ideoloji haline dönüşebilmektedir.

Bu ön kabulden hareketle gerçekleştirilen çalışmada örnekleme dahil edilen Yeni Akit, Sözcü, Sabah ve Cumhuriyet gazetelerinde 5 Kasım 2019 tarihinde İstanbul Fatih'te yaşanan siyanürle intihar olayına ilişkin haberlerde yer alan söylemler incelenmiştir. Belirlenen tarih aralığında, belirlenen konu hakkında dört gazetenin haberleri incelendiğinde tüm gazetelerin mevcut ideolojilerini haberlerine taşıdıkları sonucuna ulaşılmıştır.

İntihar olayına ilişkin Sözcü gazetesinin yapmış olduğu haberler incelendiğinde gazetenin sürekli olarak ekonomik koşulların kötü olduğuna dair göndermelerde bulunduğu, bir diğer ifade ile intihar eyleminin sebebinin ekonomi, dolayısıyla da iktidar olduğuna ilişkin söylemlere sıklıkla yer verdiği görülmüştür. Sol çizgide yer alan ve iktidara karşı duruşu ile bilinen Sözcü gazetesi, yaşanan intihar olayının ekonomik yönünü vurgulayarak iktidara yönelik eleştirel söylemini tüm haberlerinde yeniden üretmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen bir diğer gazete olan Yeni Akit gazetesinde intihar olayına ilişkin yapılan haberlerde dini söylemin ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Yaşanan elim olayın sebebi olarak ekonomik, psikolojik ya da sosyolojik şartlardan ziyade kişilerin inanç durumlarının etkili olduğu yönündeki söylem, gazetenin mevcut ideolojik tutumunu haber metinlerine yansıttığını göstermektedir. Gazete, "Ateist Kitap 4 Kişiyi İntihara Sürükledi" ifadesini başlığa taşımakta, tematik ve şematik anlamda ideolojik söylem üretmektedir. Sol çizgide yer alan Sözcü gazetesi olayı ekonomi üzerinden değerlendirirken, İslamcı-muhafazakâr ve sağcı olarak tanımlanan Yeni Akit gazetesi olayı dini inançlar üzerinden değerlendirme yoluna gitmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen bir diğer gazete olan Sabah gazetesinin sahiplik yapısına bakıldığında Turkuvaz Medya Grubu'na bağlı olduğu ve iktidara yakın, merkez sağda yer alan muhafazakâr bir gazete olarak tanımlandığı görülmektedir. Sabah gazetesinin intihar olayını sunuş biçimi incelendiğinde haberin intiharın nedeninin maddi sıkıntılara dayalı olmadığını ispat etmeye yönelik bir retorikle verildiği anlaşılmaktadır. Sabah gazetesinin haberlerinde intihar eden kişilerin antidepressan ilaçlar kullandıkları, dolayısıyla intiharın sebebinin psikolojik nedenlere dayandığı ispat edilmeye çalışılmaktadır. Haber metni mikro yapı bağlamında değerlendirildiğinde nedensel ve referansal ilişki kurma yoluyla ideolojik söylemin güçlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Merkez sol ideolojiyi temsilen örnekleme dahil edilen bir diğer gazete Cumhuriyet gazetesidir. Cumhuriyet gazetesinin sahiplik yapısına bakıldığında Cumhuriyet Vakfı'na ait olduğu, gazetenin Atatürkçü ve seküler ideolojiyi benimsediği görülmektedir. Yaşanan intihar olayına ilişkin olarak haberi "*Fatih'te siyanür ile intihar eden dört kardeşin veresiye defteri: 2.260 lira borç*" manşeti ile vermiştir. Tematik anlamda haberin en önemli detayı olan haber başlığı değerlendirildiğinde intihar olayının sebebinin ekonomik koşullar olduğu şeklinde bir söylemin üretildiği görülmektedir. Haber metni mikro yapı bağlamında retorik açıdan değerlendirildiğinde gazetenin görgü tanığı ifadelerine aynen ve tam sayfa yer vererek ideolojik söylemi güçlendirmeye çalıştığını söylemek mümkündür. İstanbul Fatih'te yaşanan intihar olayı ile Hindistan Kerala eyaletinde yaşanan intihar olayı birbirine benzetilerek ekonomik koşullar ve yaşam standartları noktasında benzerlik imasında bulunulmuştur. Haber metni makro yapı bağlamında şematik olarak değerlendirildiğinde yaşanan olay üzerinden iktidara yönelik dolaylı ideolojik söylemde bulunulduğu görülmektedir.

Sonuç olarak örnekleme de yer alan gazetelerin intihar olayına ilişkin haberleri sunuş biçimleri değerlendirildiğinde gazetelerin gazeteciliğin temel etik kodlarından olan nesnellik ilkesini ihlal ettikleri, haber metinlerinde sıklıkla ideolojik tutumlarını yansıttıkları görülmüştür. Dilin toplumsal eylemi inşa ettiği gerçekliği bağlamında değerlendirildiğinde gazetelerin toplumun düşünce ve davranışlarını şekillendirme noktasında manipülatif etkisinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ancak bu manipülatif stratejiler profesyonel habercilik ilkeleri ile bağdaşmayarak ideolojinin, hakikatin önüne geçmesi tehdidini barındırmaktadır.

KAYNAKLAR

- Ackerman, Gary A. ve Burnham, Michael (2019) Towards a Definition of Terrorist Ideology. *Terrorism and Political Violence*, 1-30.
- Althusser, Louis (2002) İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. (çev. Yusuf Alp ve Mahmut Özışık) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anderson, Perry (2016) Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler. (çev. Bülent Aksoy) İstanbul: Birikim Yayınları.
- Barrett, Michele (2004) Marx'tan Foucault'ya İdeoloji. (çev. Ahmet Fethi) İstanbul: Doruk Yayınları.
- Eagleton, Terry (2015) İdeoloji. (çev. Muttalip Özcan) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fairclough, Norman (2003) "Dil ve İdeoloji," (çev. B. Çoban, Söylem ve İdeoloji, Haz: Barış Çoban, Zeynep Özarslan, İstanbul: Su Yay.
- Fiske, John (2017) İletişim Çalışmalarına Giriş. (çev. Süleyman İrvan) Ankara: Pharmakon Yayınları.
- Fowler, Roger (2007) Discourse and Ideology in the Press. London: Routledge.
- Freedon, Michael (2003) İdeoloji (çev. Hakan Gür). Ankara: Dost Yayınları.
- Gramsci, Antonio (2011) Hapishane Defterleri. (çev. Ekrem Ekici). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- [Kang, Kyung Deok \(2018\) "Language and Ideology: Althusser's Theory of Ideology." Language Sciences 70 \(November\): 68-81.](#)
- Larrain, Jorge (1995) İdeoloji ve Kültürel Kimlik. (çev. Neşe Nur Domaniç). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Marshall, Gordon (1999) Sosyoloji Sözlüğü. (çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Martin, Craig. (2013) "Ideology and the Study of Religion: Marx, Althusser, and Foucault." Religion Compass, vol. 7, no. 9, pp. 402-411.
- Marx, K. ve Engels, F. (1992) Alman İdeolojisi [Feuerbach]. (Çev. S. Belli). İstanbul: Sol Yayınları.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich (1976) Komünist Manifesto. (S. Arslan). Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Marx, Karl (1998) Artı-Değer Teorileri. (çev. Y. Fincancı). Ankara: Sol Yayınları.
- McLellan, David (2005) İdeoloji (çev. Barış Yıldırım) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mushtaq, Muhammad; Shah, Syed Kazim; Jahan, Kalsoom (2021) A Diachronic Review of Ideology, Mental Model and Racism at Ideational and Inter-textual Levels. *Elementary Education Online*, 20(4): 2371-2379.
- Sancar, Serpil (2014) İdeolojinin Serüveni Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme. Ankara: İmge Kitapevi.
- Seargeant, Philip (2009) Language ideology, language theory, and the regulation of linguistic behavior, *Language Sciences*, 31(4): 345-359.
- Smith, Philip (2007) Kültürel Kuram. (çev. Selime Güzelsarı ve İbrahim Gündoğdu). İstanbul: Babil Yayınları.
- Therborn, Göran (2010) Marksizmden Post-Marksizme. (çev. Devrim Evcı). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Thompson, John B. (2013) İdeoloji ve Modern Kültür Kitle İletişim Çağında Eleştirel Toplum Kuramı. (çev. İdil Çetin). Ankara: Dipnot Yayınları.

- Van Dijk, Teun Adrianus (2003) "Söylem ve İdeoloji Çok Alanlı Bir Yaklaşım," Çev: N. Ateş, Söylem ve İdeoloji, Haz: Barış Çoban, Zeynep Özarslan, İstanbul: Su Yayınları.
- Van Dijk, Teun Adrianus (1988) News as Discourse. New York and London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Van Dijk, Teun Adrianus (1997) What is Political Discourse Analysis. *Belgian Journal Of Linguistics*, 11(1), 11-52.
- Voloshinov, Valentin Nikolayeviç (2001) Marksizm ve Dil Felsefesi. (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı. Yayınları.

İnternet Kaynakları

- <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/fatihteki-siyanurlu-intiharin-ardindan-buyuk-dram-cikti-> (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022)
- <https://www.sozcu.com.tr/hayatim/yasam-haberleri/4-yetiskin-kardes-toplu-halde-nasil-canina-kiyar-uzmanlara-sorduk/> (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022)
- <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/dort-kardesin-olumunde-dram-dolu-detaylar-5437980/> (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022)
- <https://www.yeniakit.com.tr/haber/teist-kitap-4-kisiyi-intihara-surukledi-951848.html> (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022)
- <https://www.yeniakit.com.tr/haber/herkes-soke-olmustu-aralarindan-birini-secmisler-951397.html> (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022)
- <https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/11/08/borclari-yuzunden-intihar-etti-denildi-gercek-sgk-bilgileriyle-ortaya-cikti> (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022)
- <https://www.sabah.com.tr/yasam/son-dakika-ulkeyi-sarsan-siyanurlu-intihar-olayinda-flas-detay-4-kardesin-cenazeleri-4801622> (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022)
- <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/fatihte-siyanur-ile-intihar-eden-dort-kardesin-veresiye-defteri-2260-lira-borc-1700601> (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022)
- <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/fatihteki-toplu-aile-intihari-karsilastigimiz-ikinci-olay-1700772> (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022)